

УДК 372.881.1:37.02

ПРОБЛЕМА НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ВУЗІВ

І.А. Глєбова

*викладач кафедри основ перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
"Київський політехнічний інститут"*

Стаття присвячена проблемі викладання спеціалізованого курсу „Ділової англійської мови” у немовному закладі вищої освіти. Представлені результати допроектного дослідження. Особливий акцент наголошений на необхідності розробки єдиної української Національної програми.

Ключові слова: іншомовне професійно орієнтовано спілкування, спеціалізований курс „Ділова англійська мова”.

Викладання англійської мови, пріоритети та акценти в методиці викладання зазнали радикальних змін завдяки комунікативній революції в методиці викладання іноземних мов у середині 70-х років. Саме тоді з'явився і сформувався під впливом багатьох чинників програмний курс "Ділова англійська мова".

Методологія викладання "Ділової англійської мови" спирається на джерела комунікативної методики, а саме формування мовної компетенції, розвиток мовленнєвих навичок на основі професійно спрямованого матеріалу за допомогою комунікативних завдань.

Важливим компонентом у навчанні є формування і розвиток ефективності спілкування, тобто наскільки зроблене повідомлення є зрозумілим, вдалим і доречним. Спеціалізований курс "Ділова англійська мова" потребує знань базових питань із дисциплін "Управління виробництвом"; "Управління організацією"; "Маркетинг" тощо.

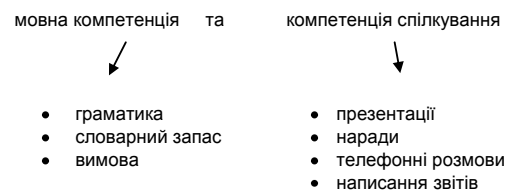
Таким чином можна зазначити, що викладання курсу "Ділова англійська мова" є сукупністю дій, направлених на:

- навчання, де мета досягається завдяки педагогічній майстерності викладача;
- мовну компетенцію, що формується і розвивається на основі типових ситуацій у професійному спілкуванні;
- ознайомлення з ключовими поняттями і розділами економіки і бізнесу.

Цілями навчання є граматична правильність (accuracy), спонтанність мовлення (fluency) та ефективність (effectiveness). Разом

вони є потужним інструментом оцінювання загальної мовленнєвої компетенції.

Дисципліна "Ділова англійська мова" має на меті навчання по двом таким розділам як:

Досягти рівня вимови у студентів, що дорівнює рівню носія мови вважається нереалістичним. Значна увага приділяється формуванню між культурної свідомості і соціокультурних знань.

Треба зазначити, що є декілька курсів "Ділова англійська мова", які відрізняються за структурою та цілями. Наприклад, SOFT ESP course "Early business contacts" має на меті розвиток мовної компетенції і навичок мовленнєвої діяльності студентів, тобто "fluency" у спілкуванні у професійному середовищі. Він охоплює традиційні сфери вивчення мови: граматика, функціональне використання мовного матеріалу, лексика. Доцільно використовувати підручники такого рівня і типу на початковому етапі вивчення "Ділової англійської мови".

Другий тип курсу це Communication skills course. Підручники цього типу приділяють особливу увагу розвитку навичок спілкування, а саме ефективності

спілкування та якості зробленого повідомлення. Прикладами можуть бути підручники, що охоплюють деякі професійні сфери і навчають як зробити ефективну презентацію, як ефективно вести ділові розмови по телефону і ділові переговори тощо.

І, нарешті, третій тип це Hard ESP course. Підручники цього типу базуються на основних питаннях професійної сфери студентів, які вони вивчають більш детально на дисциплінах зі спеціальності. Прикладами можуть бути деякі розділи маркетингу: сегментація ринку, націлювання, позиціонування, розміщення, ціноутворення. Специфіка курсу обирається згідно до спеціалізації студентів, їх рівнем володіння мовою і відповідно до цілей навчання. Може бути використано на заключному етапі навчання. Вважаю доцільним зауважити, що викладач ділової англійської мови не має на меті навчати дисципліні за спеціальністю студентів, наприклад, маркетингу. Це завдання викладача з маркетингу. Але базові знання і загальну обізнаність у даній сфері викладач повинен мати і демонструвати.

Цілі навчання англійської мови спеціального вжитку. Процес розробки робочих програм з англійської мови для вищих закладів освіти, факультетів та відділень повинен спиратися на національну типову програму. Однак на цей час існує лише одна типова програма з англійської мови для аспірантів.

Існує також декілька типових програм для груп факультетів та закладів вищої освіти певних регіонів. Однак не існує єдиної національної типової програми й уніфікованого формату для написання робочих програм. Це викликає різнобіч у назвах, структурі, змісті університетських робочих програм з англійської мови спеціального вжитку.

Аналіз починається з визначення цілей навчання та результатів навчання – того, що студенти повинні знати та вміти наприкінці курсу англійської мови спеціального вжитку. Формулюючи мету навчання, практично всі робочі програми говорять про соціальні потреби та соціальне замовлення, при цьому не посилаючись на документи, в яких ці поняття сформульовані. У більшості програм мета навчання формулюється як опанування такого рівня знань, навичок та вмінь, який забезпечує необхідну для фахівця комунікативну спроможність у ситуаціях професійного спілкування в усній та письмовій формах. Деякі програми формулюють мету викладання англійської мови спеціального вжитку як практичне оволодіння англійською мовою в межах спеціальності, що надає майбутньому фахівцю можливість отримувати і передавати наукову інформацію.

Головна мета практичного опанування мовою супроводжується освітніми, пізнавальними (когнітивними) та професійними цілями, які пов'язані з розвитком освітньої, соціокультурної та професійної компетенції.

Структура курсу англійської мови спеціального вжитку. Аналіз свідчить про те, що кількість навчальних годин, які виділяються вищими закладами освіти для навчання англійської мови спеціального вжитку і досягнення поставленої у програмі мети та задач, коливається від 140 до 1404 годин протягом 2-10 семестрів. У деяких вищих закладах освіти після закінчення обов'язкового курсу навчання передбачені факультативні курси. Студенти добираються на ці курси за результатами успішності, відвідують заняття за бажанням або на комерційній основі. На деяких факультетах факультативні курси повністю відсутні.

Деякі факультети практикують розподіл студентів на академічні групи на основі їх рівня володіння мовою (streaming), що перевіряється за допомогою різноманітних тестів.

Програми з англійської мови, як правило, передбачають загальний курс у 1, 1-2, 1-3 або навіть 1-4 семестрах. Це перший етап навчання. Після цього викладається курс англійської мови спеціального вжитку. Це другий етап навчання. У деяких університетах цей етап завершується наприкінці другого року навчання. Деякі університети продовжують викладання англійської мови спеціального вжитку на просунутому рівні чи навчають англійської мови академічного вжитку студентів III-V курсів. У деяких закладах освіти зовсім немає курсу англійської мови спеціального вжитку, хоча у програмі стверджується, що навчання англійської мови спрямоване на розвиток англомовної компетенції у сфері спеціалізації студента.

Структура курсу англійської мови може коліватися:

- 1 -й рік – вирівнювання – рівень Intermediate (середній);
- 2-й рік – 1 -й етап – рівень Upper Intermediate (вищий середній);
- 3-й рік – 2-й етап – рівень Advanced (просунутий);
- 4-й рік – 3-й етап – рівень Advanced (просунутий).

Деякі вищі заклади освіти визначають рівень володіння англійською мовою випускників як "просунутий" або описують його відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти як C1/C2 або B1/B2 (для різних спеціальностей), хоча

критерії для визначення рівнів володіння не включені до робочих програм.

При цьому рівні бакалавр – магістр дотримуються лише у трьох вищих навчальних закладах, незважаючи на те, що урядові документи визначають трирівневу систему вищої освіти: Бакалавр–Спеціаліст–Магістр. Не відбувається диференціації потреб та навичок (професійних, академічних чи загальнопланових), і вони не визначаються відносно цілей, завдань та змісту відповідно до ступеню, який набувається. Відповідно до академічних годин, що виділяються для вивчення англійської мови, більшість курсів англійської мови спрямовані на підготовку бакалаврів та спеціалістів. Може існувати 1-2-річна перерва між курсами викладання англійської мови для бакалаврів та спеціалістів чи магістрів, що призводить до переривчастості курсу та зменшує ефективність навчання.

Існує також тенденція підкреслювати міждисциплінарну співпрацю викладачів англійської мови з викладачами спецдисциплін і навпаки, коли викладачі англійської мови допомагають готувати студентів до участі в міжнародних семінарах, конференціях, змаганнях, літніх школах з їх фаху, або коли студенти використовують свої знання та навички з англійської мови для досліджень, написання курсових та дипломних робіт, а також відвідування курсів з фаху, які викладаються англійською мовою.

Деякі вищі заклади освіти надають студентам можливість отримати додаткову до основної кваліфікацію перекладача. У робочих програмах наводиться перелік курсів з перекладу та вимоги до них.

Через відсутність національної типової програми робочі програми по-різному описують самостійну роботу студентів. Деякі робочі програми згадують лише завдання до індивідуального читання. Інші наводять детальні вказівки до структури, змісту та організації самостійної роботи студентів, включаючи самопідготовку, спрямовану на виконання поточних завдань або індивідуальну роботу, спрямовану на заповнення прогалів у знаннях та на опанування нового мовного матеріалу чи на опрацювання окремої навички з особистої ініціативи студентів.

Зміст курсу з англійської мови спеціального вжитку. Проаналізовані робочі програми містять перелік тем для вивчення. Через відсутність стандартних критеріїв відбору ці теми обираються кафедрами англійської мови самостійно, відповідно до підручників, які використовуються.

Робочі програми економічних факультетів є більш орієнтованими на задачі та ситуації. Робочі програми для неекономічних факультетів є більш орієнтованими на зміст та базуються на традиційній граматико-перекладацькій методиці. Це можна пояснити тим фактом, що ділова англійська мова активно розробляється викладачами англійської мови спеціального вжитку. Внаслідок цього існує багато сучасних підручників з ділової англійської мови для економічних спеціальностей і, як правило, вони доповнюються комунікативними вправами та завданнями для різноманітних ролей та ситуацій за фахом.

У проаналізованих робочих програмах наводиться перелік складових лінгвістичної компетенції, фонетичні та граматичні компоненти та вимоги до словникового запасу. Але й тут не існує однастайності. Так, наприклад, у різних університетах студенти-випускники повинні опанувати 3800-4000 термінів, чи 1000 термінів і 3000-4000 слів загальної лексики або ж активний словниковий запас повинен включати 3200-3500 слів. Як правило, розмовні зразки та функції перелічуються не в робочих програмах, а в підручниках, що використовуються.

Робочі програми містять перелік прагматичних (комунікативних) компетенцій для макронавичок: аудіювання усного мовлення, читання та письма, які сформульовані або для кожного року навчання, або для всього періоду навчання. У деяких вищих закладах додають переклад. Ці навички повинні бути інтегровані в процесі навчання. В цілому, у порівнянні з минулим, робочі програми надають значно більше уваги невідготовленому мовленню та письму. У робочих програмах подається вичерпний перелік конкретних навичок, необхідних для аудіювання, усного мовлення, читання, письма та перекладу. Спостерігаються спроби детально описати ролі та ситуації, у яких випускники будуть використовувати навички з англійської мови. Здається, що ці ролі та ситуації були визначені емпіричним шляхом згідно з прагматичними функціональними потребами фахівця на основі матеріалів, які використовуються під час занять.

Деякі робочі програми привертають увагу до розвитку навчальної, соціокультурної та професійної компетенції, які спрямовані на розвиток інтелекту, пам'яті, навичок комунікації, самостійної роботи, сприяють формуванню міжкультурної свідомості і розширенню професійних знань та навичок у фаховій сфері.

Методологія на заняттях з англійської мови спеціального вжитку. У

більшості вищих закладах освіти комунікативний підхід до викладання англійської мови визнається на теперішній час головним. Він передбачає навчання мові як вмінню і засобу спілкування, у комунікативних контекстах із використанням автентичних матеріалів, при цьому ситуації з реального життя переносяться в аудиторію.

Однак, аналіз листків спостереження занять показує, що на більшості занять, які були відвідані, переважно використовувались некомунікативні види діяльності та методи роботи. Зі 170 видів мовної діяльності, які спостерігались, тільки 45 (26 %) мали комунікативний характер (читання з розумінням основного змісту тексту, пошукове читання, дискусії, рольові ігри, тощо). Всі інші були сфокусовані головним чином на структурних компонентах мови, більш механічних завданнях і видах діяльності. З цього можна зробити висновок, що граматико-перекладна методологія, як і раніше, залишається популярною на заняттях з англійської мови спеціального вжитку, що суперечить комунікативній методології, яка декларована у робочих програмах.

У середньому, під час 80-90-хвилинного звичайного заняття спостерігалось 6,5 послідовних видів діяльності, що може бути недостатнім для динамічності та результативності заняття, коли використовуються традиційні види діяльності, такі як читання вголос, переклад, постановка питань до тексту, виконання вправ тощо.

Данні спостереження занять свідчать про те, що на типовому занятті з англійської мови спеціального вжитку центральне місце займає вчитель, при цьому домінують відповідні форми взаємодії в аудиторії, такі як: вчитель-студент, фронтальна робота, індивідуальна робота. В більшості видів діяльності домінує вчитель.

Дані про виправлення помилок свідчать про те, що помилки часто виправляються в процесі відповіді і залишаються без аналізу. Увага зосереджується більше на граматичній правильності (ассигасу) ніж на спонтанності мовлення (fluency). У той же час спостерігається тенденція опрацьовувати помилки з позицій комунікативного підходу до викладання англійської мови (відстрочене виправлення та аналіз, виправлення самими студентами, тощо), що означає зміну ставлення до помилок. Їх розглядають не як невдачу, а як необхідну частину навчання.

Співвідношення часу мовлення студентів до часу мовлення викладачів становить 2:1. Це здається достатнім, але час в аудиторії не використовується достатньо ефективно через те, що домінують форми взаємодії вчитель-студент та фронтальна. Час мовлення кожного

студента може бути збільшений в декілька разів, якщо застосовуються парні, групові та "натовпові" форми роботи.

Завдання для розвитку комплексних умінь, а саме аудювання, усного мовлення, читання та письма співвідносяться таким чином: 25 % – 37 % – 23 % – 14 %. Звідси простежується, що письму надається недостатньо уваги, що призводить до низького рівня володіння студентами письмовою мовою.

Незважаючи на те, що комунікативний підхід до викладання англійської мови стає дедалі більш поширеним, залишається ще багато невирішених проблем. При відвідуванні занять спостерігалися такі негативні моменти:

- наголос на опануванні структурних елементів та компонентів змісту (робота над ідеями, інформацією, темою), а не на симулюванні, рішенні проблемних завдань, проектній роботі;
- переважання не комунікативних вправ;
- відсутність спільного підходу до форм взаємодії в аудиторії та виправлення помилок.

Комунікативна методика потребує поширення шляхом навчання у рамках вищих закладів освіти, через проведення семінарів, конференцій тощо.

Навчальні матеріали. Викладання англійської мови спеціального вжитку в Україні базується на підручниках. Вони були використані на 23 з 29 відвіданих занять. Як вважають викладачі англійської мови, підручники надають гарно представлені матеріали. Підручники дають можливість студентам зазирати вперед й оглядатися назад на те, що було зроблено. Вони полегшують працю вчителів, надаючи для роботи тематичні, граматичні та функціональні рамки для застосування у роботі, дозволяючи у той же час пристосовувати їх та імпровізувати⁰. На додаток до підручників вчителі використовують роздавальний матеріал (19 занять), аудіо (17) та відео (4), автентичні матеріали (12). Сучасні автентичні публікації за фахом студентів стають дедалі більш популярними.

У деяких робочих програмах взагалі не згадуються навчальні матеріали, надаючи вчителям автономію та свободу вибору. Інші містять довгі переліки книжок, які рекомендовано для викладання та вивчення англійської мови загального та спеціального вжитку: Headway (Oxford University Press), Reward, Inside Out (Macmillan), Market Leader, First Insights into Business, New Insights into Business

(Longman), *Effective Presentations/ Negotiations/ Telephoning/ Sociolising/ Meeting* (Oxford University Press). Такі книжки є доступними й поширеними сьогодні. До цих книжок додаються Книги для вчителя, які є керівництвом для вчителів й передбачають розвиток чотирьох комплексних вмінь. Матеріали для читання, зазвичай, автентичні і є джерелом цінної і нерідко сучасної професійної та міжкультурної інформації для студентів, що допомагає їм працювати в міжнародному професійному оточенні. Такі підручники базуються на модульному принципі, що дозволяє викладачу гнучко відбирати ті елементи, які з його точки зору є найбільш корисними, і вивчати їх у тому порядку, який є найбільш придатним для специфічних потреб та кількості годин для навчання. Як правило, підручники супроводжуються аудіо та відео касетами. Книжки містять також вправи на рішення проблемних завдань та наглядні матеріали, зокрема таблиці, діаграми, малюнки та ілюстрації, що допомагають подолати апатію студентів і сприяють мотивації для спілкування англійською мовою.

Якщо розглянути один із таких підручників, то стає зрозумілим, чому вчителі та студенти обирають їх. Мабуть найбільш популярні підручники з ділової англійської мови – *First Insights into Business* та *New Insights into Business* (Longman). Це дворівневий курс ділової англійської мови для рівнів *pre-intermediate* (що передує проміжному) та *intermediate* (проміжний). Їх можна використовувати для підготовки до екзаменів за Кембриджською системою *BEC, LCCI, TOEIC*. Ці підручники (навчальні комплекси) складаються з Книги для студента, Робочого зошита, супроводжувальних аудіокасет для роботи в класі і дома, Книги для вчителя, яка містить поради для вчителів та додаткові матеріали для різноманітних комунікативних завдань та для початкового/ поточного/ підсумкового контролю. Підручники охоплюють широкий діапазон тем, ситуацій та ролей, пов'язаних з бізнесом, які задовольняють деякі специфічні потреби студентів: написання службових записок, ділових листів, доповідей, звітів; описання графіків, різноманітні симуляції та рольові ігри. Завдання для читання спрямовані на витягнення й опрацювання інформації. Вони містять відповідні наглядні матеріали: таблиці, діаграми, малюнки тощо. Якщо у студентів є специфічні потреби, то цей підручник може бути доповнений додатковими матеріалами (наприклад, граматичними вправами з *Business Grammar Builder*, Macmillan).

Розробляються українські підручники цього ж типу, які базуються на понятійно-

функціональному тематичному підході й беруть до уваги місцеві українські чинники та потреби. Першим підручником такого типу, який високо оцінюється українськими викладачами англійської мови, є *Business Project* О.Б.Тарнапольського. Він поєднує у собі переваги підручників із англійської мови спеціального вжитку провідних закордонних видавництв з орієнтацією на потреби українських студентів.

Знайшли свій шлях до навчальної аудиторії і сучасні підручники для навчання англійській мові тих студентів, що вивчають право та інформаційні технології: *English for Computer Users* (Oxford University Press), *Market Leader*, *Business Law* (Longman), *English for Law* (Macmillan).

Загалом, при відборі підручників викладачі керуються багатьма чинниками: не тільки якістю підручника, але й його наявністю та ціною. Потреби студентів та їх рівень володіння мовою оцінюються суб'єктивно та інтуїтивно (сильні/слабкі студенти).

Робочі програми містять рекомендації для використання навчальних посібників, у тому числі й сучасних навчальних засобів. Відео, супутникове телебачення, комп'ютери та Інтернет стають дедалі більш популярними. Але вони існують здебільшого на факультетах та в університетах, де студенти навчаються за контрактом, що є джерелом додаткового фінансування. Згідно даних спостереження занять, відео залишається новацією і все ще не використовується у широких масштабах, в той же час автентичні аудіо матеріали є досить популярними. Комп'ютери та Інтернет недостатньо використовуються як засіб навчання та джерело інформації.

Існує необхідність в розробці Національної типової програми з англійської мови спеціального вжитку, яка б спрямувала розробку матеріалів з англійської мови спеціального вжитку і встановила б вимоги до них відповідно до академічних і цільових потреб студентів.

Система контролю. Вступні іспити. Не існує єдиної системи оцінювання. Кожний вищий заклад освіти самостійно впроваджує іспити і відповідає за розробку вимог та нормативів щодо них. У деяких університетах та на окремих факультетах існують вступні іспити, які встановлюються переважно для тих абітурієнтів, які вступають до гуманітарних факультетів за рішенням керівництва факультетів.

Структура іспитів різниться. Вони можуть включати в себе письмові тести, які

можуть існувати у друкованому виді і бути доступними для абітурієнтів, або ж іспит може проводитися в усній формі і складатися з різноманітних усних та письмових завдань, зокрема таких як:

- читання, переклад, переказ тексту;
- бесіда на запропоновану тему;
- виконання граматичного завдання (складання речень з наведених слів, постановка запитань до тексту, переклад з англійської на українську і навпаки).

Цілком логічно припустити, що початковий рівень володіння англійською мовою є вищим у студентів тих факультетів, де існують вступні іспити, ніж на тих факультетах, де такі іспити не проводяться. Однак їх рівні володіння мовою важко порівняти через відсутність стандартного тесту.

Вхідний контроль. Поширеною є практика перевірки рівня володіння англійською мовою студентів-першокурсників з метою діагностики або ж для розподілу у групи відповідного рівня. Однак тести, що проводяться, не є стандартизованими, результати таких тестів не співвідносяться із загальнонавчаними стандартами, а студенти описуються у простих термінах як "сильні" чи "слабкі". Не існує чіткого свідчення про те, що викладачі використовують ці результати послідовно як основу для планування курсу навчання.

Поточний контроль. У деяких робочих програмах засоби поточного контролю зведені до мінімуму: Вимог до заліків та екзаменів. Інші робочі програми містять переліки вимог до поточного контролю. Поточний контроль передбачає перевірку прогресу студентів під час вивчення курсу англійської мови і може бути у формі тестів (письмових/усних, які виконуються на папері чи на комп'ютері), заліків чи екзаменів наприкінці семестру. Тести розробляються викладачами самостійно. Але не всі викладачі англійської мови спеціального вжитку мають необхідну підготовку для складання тестів. Інколи тести беруться безпосередньо з існуючих підручників.

Щодо недоліків тестів, що використовуються, – практично всі з них не стандартні через відсутність мовних портфелів для фахівців.

Підсумковий контроль. Підсумковий контроль зазвичай проводиться у формі екзаменів наприкінці курсу вивчення англійської мови. Екзамени можуть проводитись в усній чи письмовій формі або можуть складатися з усних та письмових компонентів. Екзамен зазвичай складається з комбінацій читання, перекладу, переказу й говоріння на запропоновану тему чи ситуацію, диктанту і граматичного тесту. Дуже часто таким чином оцінюються мовні знання, а не

комунікативна компетенція. Водночас у деяких робочих програмах містяться запитання для оцінювання мовлення й професійної компетенції, зокрема написання анотацій, нарисів, оглядів, ділової кореспонденції, аудіювання з метою отримання загальної чи спеціальної інформації, обговорення проблем, проведення презентацій. Існує тенденція наблизити формат таких екзаменів до формату міжнародних (TOEFL, FCE, BEC) для того, щоб ознайомити студентів із методологічними та психологічними аспектами стандартних міжнародних тестів з англійської мови. Деякі університети проводять кваліфікаційні екзамени з англійської мови наприкінці факультативного курсу і видають студентам спеціальні сертифікати, чим підтверджують їх просунутий рівень володіння англійською мовою і надають їм суміжну кваліфікацію перекладача. Ці сертифікати видаються відповідними університетами і не визнаються у міжнародному масштабі.

Мотивація студентів на факультетах, де існують підсумкові державні екзамени з англійської мови (Міжнародна економіка, Міжнародні відносини) є значно вищою ніж мотивація у студентів, які складають екзамени тільки наприкінці семестру. В результаті рівень знань та вмінь таких студентів є значно вищим, але він не співвідноситься з міжнародними стандартами.

Деякі робочі програми містять критерії для екзаменаційного оцінювання. Критерії і процедури оцінювання розробляються закладами освіти самостійно. Об'єкти оцінювання є різними. Взагалі це фонетика, лексика, граматична правильність. Інколи – спонтанність мовлення, адекватне розуміння і переклад, мовленнєві навички. Процедури і критерії оцінювання не стандартизовані. Через відсутність незалежного об'єктивного оцінювання викладачі оцінюють своїх студентів самостійно, і цей процес є завжди суб'єктивним.

Рівень володіння англійською мовою студентів-випускників. Для того, щоб з'ясувати рівень володіння англійською мовою студентів-випускників (бакалаврів, спеціалістів, магістрів) було використано матеріали примірного міжнародного тесту IELTS. При цьому перевірялися аудіювання, читання і письмо. Навички говоріння не перевірялися через те, що їх можуть перевіряти (положення про тест) тільки спеціально підготовлені викладачі, носії мови.

Тест склали 173 студенти (101 бакалавр, 25 спеціалістів й 47 магістрів) у восьми університетах України. Дещо обмежена вибірка спеціалістів та магістрів не дозволяє зробити глибокий аналіз цих груп студентів. Та деякі істотні спостереження зробити можна.

Через те, що час на проведення тесту був обмеженим, не вдалося здійснити вибірково перевірку студентів, обраних навмання. Тестування проводилося здебільшого членами групи допроектного дослідження. В результаті тест головним чином склали студенти з "сильних" груп. На час складання тесту всі вони вивчали англійську мову останній семестр.

Було використано два варіанти тесту: Загальний варіант (для бакалаврів та спеціалістів) та Академічний варіант (для магістрів). Для оцінювання було прийнято до відома співвідношення між рівнями володіння згідно Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти і результатами тесту IELTS. Результати пробного тесту відповідали таким значенням шкали. Результати були підраховані для трьох груп відповідно до згаданих вище значень шкали.

Як видно з таблиці, більшість студентів (принаймні 50 %) мають навички читання, які відповідають рівню B2/C1, тобто вони можуть зрозуміти основну ідею складного тексту як на конкретні, так і на абстрактні теми, у тому числі технічні (спеціалізовані) дискусії за своїм фахом. Деякі з них можуть розуміти широкий спектр досить складних та об'ємних текстів і розпізнавати імпліцитне значення.

Результати могли б бути навіть вищими, якби студенти були адекватно підготовлені до виконання завдань, спрямованих на здобуття та обробку інформації, як цього вимагає формат міжнародних іспитів з англійської мови.

Результати читання спеціалістів та магістрів є нижчими ніж у бакалаврів. Бесіди з членами групи написання допроектного дослідження допомогли з'ясувати ситуацію. Більшість магістрів та спеціалістів, що склали тест, мали 1-2-річну перерву у вивченні англійської мови. Оскільки читання – один із головних засобів отримання наукової інформації, необхідної для дослідження, навички читання магістрів є явно недостатніми.

Незважаючи на розрив у курсі вивчення англійської мови, спеціалісти та магістри мають кращі результати з аудіювання у порівнянні з бакалаврами. Це можна пояснити тим, що молоді люди постійно чують розмовну англійську мову (пісні, кінофільми, програми супутникового телебачення англійською мовою, туристичні подорожі за кордон, тощо). Однак слухання викликало проблеми у деяких студентів. Більше половини бакалаврів та приблизно одна третина спеціалістів та

магістрів мають рівень B1/B2, тобто вони можуть зрозуміти основний зміст чіткого нормативного мовлення на знайомі теми, а також головний зміст багатьох радіо- та телевізійних програм про поточні справи або на теми з кола особистих чи професійних інтересів за умови, що мовлення є відносно повільним і чітким.

Понад чверть бакалаврів, майже половина спеціалістів та близько двох третин магістрів мають рівень B2/C1, тобто вони можуть зрозуміти об'ємні висловлення та лекції і стежити навіть за складною аргументацією на досить знайомі теми. Вони можуть зрозуміти більшість ТВ новин та програми про поточні події, а також більшість фільмів літературною мовою.

Результати бакалаврів виявилися несподівано високими. Щоб знайти пояснення цьому, а також знаючи з практики та співбесід з викладачами англійської мови ті чинники, які можуть впливати на результати, зокрема, тривалість курсу з англійської мови, було вирішено розділити бакалаврів на наступні дві групи:

- студенти факультетів з більшою кількістю академічних годин англійської мови (800 та більше);
- студенти факультетів з 150-200 аудиторними годинами англійської мови.

Існує значна різниця в балах між цими двома групами. Порівняно високий рівень володіння мовою досягається тоді, коли студенти мають багато учбових годин для вивчення англійської мови.

Письмо оцінювалося відповідно до дескрипторів IELTS. Результати тесту свідчать про те, що письмо було найскладнішим видом діяльності для всіх студентів. Результати в усіх групах є досить низькими (4,6–5) та відповідають рівню B1, що не є достатнім для випускників університету. Студенти можуть писати прості зв'язані тексти на знайомі або пов'язані з особистими інтересами теми. Вони також можуть писати особисті листи, описуючи події та враження. Але вони не можуть написати есе чи доповідь, передати інформацію або навести аргументи "за" чи "проти" певної точки зору. Ці навички є невід'ємними для випускників університетів. Можна дійти висновку, що писання залишається "занедбаною" частиною викладання англійської мови професійного вжитку, попри усі заяви, що зроблені у навчальних програмах про те, що усі чотири види комплексних умінь (тобто аудіювання, читання, говоріння та письмо)

повинні бути інтегровані у процес вивчення мови.

Слід також зауважити, що результати тесту могли б бути нижчими в інших вищих закладах освіти, оскільки студенти, які склали тест, були з восьми великих університетів України, які мають сталу репутацію. Крім того, як показало тестування, студенти не знайомі з форматом міжнародних іспитів з англійської мови. Їм був потрібен час й довелося докласти немало зусиль, щоб пристосуватися до формату іспиту, його процедури та завдань.

Надійність методів дослідження та їх обмеженість. Результати дослідження дають приблизну картину ситуації, тому що дослідження було проведено в обмеженій кількості вищих закладів освіти. Крім того, треба зауважити, що дані аналізу відносяться до великих українських університетів з довгою історією викладання англійської мови та наявністю кваліфікованих викладачів. Дані можуть відрізнятися в інших вищих навчальних закладах. Однак, це допроектне дослідження дає загальну картину теперішнього стану викладання англійської мови спеціального вжитку в Україні.

Для того, щоб з'ясувати реальний стан викладання англійської мови спеціального вжитку у вищих закладах освіти України та з'ясувати його сильні й слабкі сторони, було проаналізовано:

- 28 типових і робочих програм, що використовуються у 12 вищих закладах освіти різних профілів різних регіонів України; для аналізу використовувався формат, прийнятий для аналізу робочих програм;
- дані, отримані під час опитування студентів та викладачів англійської мови спеціального вжитку;
- методику викладання англійської мови спеціального вжитку;
- навчальні матеріали та їх наявність;
- систему оцінювання;
- рівень володіння англійською мовою студентами, що пройшли курс вивчення англійської мови.

Під час аналізу були використані наступні інструменти:

- 29 схем спостереження занять;
- співбесіди (інтерв'ю) з викладачами англійської мови спеціального вжитку;
- визначення рівня володіння англійською мовою 173 студентів за допомогою тесту IELTS.

Таким чином, нами було з'ясовано, що відсутність української Національної програми викладання англійської мови спеціального вжитку для студентів немовних факультетів університетів призвела до повної відсутності

уніфікації структури та змісту учбових програм викладання англійської мови в університетах та інститутах.

Розробка такої програми є дуже важливим завданням. Вона має визначити цілі й результати навчання, національний мінімум годин, що виділені для викладання англійської мови, зміст викладання англійської мови за фаховим спрямуванням, методологію на заняттях з англійської мови спеціального вжитку, систему оцінювання, яка буде пов'язана з міжнародними стандартами - рівнями володіння англійською мовою та їх дескрипторами відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, а також кількість учбових годин, необхідних для досягнення цих рівнів.

Майбутні навчальні програми можуть передбачити поділ студентів на учбові підгрупи на основі рівня володіння англійською мовою, що забезпечить безперервність, варіативність та індивідуалізацію навчання та вивчення мови. Беручи до уваги різні рівні володіння студентами мовою, коли вони вступають до університету, майбутня програма повинна мати модульну структуру для того, щоб відповідати потребам різних груп студентів. Бажано також подолати розрив курсу англійської мови для спеціалістів та магістрів.

Конче необхідно уніфікувати відбір змісту для навчальних програм, щоб визначити ролі та ситуації, в яких випускники будуть використовувати знання англійської мови, та вимоги до відповідних мовних та мовленнєвих навичок для суміжних спеціальностей. Цього можна досягти шляхом розробки переліку мовних навичок (портфель фахівця).

Хоча навчальні програми, які було проаналізовано, декларують комунікативний підхід до викладання англійської мови, традиційна граматико-перекладна методика все ще грає важливу роль в учбовій аудиторії. Майбутня національна програма з англійської мови спеціального вжитку може дати чіткі рекомендації щодо застосування комунікативного підходу. Комунікативно-орієнтована методика потребує поширення та вивчення на семінарах з підвищення кваліфікації.

Існує потреба розробки високоякісних матеріалів для конкретних курсів з англійської мови спеціального вжитку, які будуть побудовані на основі аналізу потреб та заповнять прогалини у постачанні учбових матеріалів.

Існує потреба розробити єдину та незалежну систему оцінювання та єдину, об'єктивну, діючу і надійну систему іспитів, формат яких треба наблизити до формату міжнародних іспитів. Об'єкти оцінювання треба чітко визначити, уніфікувати та співвіднести з цілями викладання англійської мови спеціального вжитку, які декларуються.

Потрібно розробити рекомендації для студентів щодо стратегій вивчення мови та критеріїв самооцінювання. Таким чином, студенти зможуть продовжувати вивчення мови самостійно, коли закінчиться обов'язковий курс. Національна програма та навчальні програми повинні бути доступними не тільки для викладачів англійської мови. Потрібна також окрема стисла версія програми і для студентів.

Підхід до методів вивчення та викладання має бути зрозумілим, представляти всі напрями експліцитно і прозоро та уникати упередженості і догматизму. Основним методологічним принципом Ради Європи є: методи, що використовуються у вивченні, викладанні та дослідженні мов, мають розглядатися з точки зору їх найбільшої ефективності для досягнення цілей, узгоджених із потребами окремих учнів в їх соціальному контексті. Ефективність обумовлюється мотиваціями та особливостями учнів, так само як і природою людських та матеріальних ресурсів, які можуть бути застосовані.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Англійська мова спеціального вжитку (ESP) в Україні: Допроєктне дослідження* British Council Ukraine. – К.: Логос, 2004. – С. 18-29.
2. *Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання*. – К.: Ленвіт, 2003. – 195 с.
3. *Jones L., Alexander R. International Business English a course in communication skill*. – Cambridge: University Press, 2003. – 87 р.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2006 р.

